

Ove Kr. Sundberg: *Pythagoras og de tonende tall. En studie i pythagoreisk musik- og virkelighetsforståelse. Nummer 37 i serien Idé og Tanke. Tanum-Norli, Oslo 1980. (232 sider).*

Forfatteren lægger ud med en fremstilling af de pythagoræiske grundideer. Udgangspunktet for den pythagoræiske filosofi er (som for anden førsokratisk filosofi) en søgen efter enhed, en højere grad af realitet, bag det flimrende virvar af sansede fænomener. Pythagoras fandt, hvad han søgte i tallene. Tallene er til stede i tingene, ja, i en vis forstand *er* de tingene; og det enhedsskabende princip er talproportionerne, de harmoniske talforhold udtrykt gennem de små heltal. Tingene *er* i samme grad som de er underlagt orden, og i samme grad er de også erkendbare og skønne. Det flimrende virvar af sansede fænomener, det ubestemte og ubegrænsede (apeiron) gives af de harmoniske proportioner bestemthed og grænse (peras) og kan på den måde fremstå som et ordnet kosmos. Netop musikken illustrerer denne tankegang på fremragende måde. Før tallene og talforholdene griber ind, er toneverdenen et ubestemt kontinuum af mulige høje og dybe toner, et apeiron. Ved det simpleste af alle talforhold 2:1 udskæres af dette uendelige kontinuum en oktav. Denne underdeles igen ved proportionerne 2:3 og 3:4 i kvint og kvart etc. Ved således at anvende de harmoniske proportioner på toneverdenens apeiron opstår det musikalske kosmos, en ordnet og sammenhængende tonestruktur. Sundberg pointerer gang på gang i fremstillingen af disse forhold, at musikken er mere end et tilfældigt *eksempel* på den praktiske anvendelse af de harmoniske proportioner; de »tonende tal« er *indbegrebet* af den pythagoræiske idé om kosmos, og de danner *forudsætningen* for det harmoniske princip anvendelse på andre områder, snarere end de er sideordnede med disse. Forfatteren argumenterer overbevisende for dette synspunkt ved at henvise til den akustisk-harmonikale forskning som en art græsk basisvidenskab, der præger og farver de øvrige videnskabelige discipliner med sine forståelsesformer, metoder og sin terminologi.

I kapitel III beskæftiger forfatteren sig med det tilsyneladende modsætningsforhold mellem Pythagoras' filosofisk / videnskabelige interesser og hans tilhørsforhold til et religiøst / mystisk broderskab i orfisk tradition. Denne forening af religiøs og videnskabelig interesse ser forfatteren i lyset af *Katarsis*, den religiøst betonedede idé om, at sjælen til stadighed har behov for renselse. I den traditionelle orfiske kult opnås Katarsis gennem magi og ritualer. Denne opfattelse revideres af pythagoræerne, således at det bliver gennem erkendelsesvækst, gennem øget indsigt i »tilværelsens grunnprincipper og bevisstgørelse av menneskets erkjennelsemessige og etiske forhold til disse principper« (side 41), at Katarsis opnås. Og den bedste vej til dette er studiet af matematik og musik. Ved denne omtolkning af Katarsis i intellektuel retning bygges der bro mellem det videnskabelige og det religiøse aspekt af den pythagoræiske filosofi; og i bredere forstand mellem det appollinske og det dionysiske aspekt af den græske kultur.

Efter denne generelle karakteristik af den pythagoræiske filosofi bevæger Sundberg sig gradvis over mod dens konkrete udformning på musikkens område via et afsnit om de vigtigste pythagoræiske talfigurer. Af disse er det dekadiske tetraktys

$$\begin{array}{c} x \\ x \ x \\ x \ x \ x \\ x \ x \ x \ x \end{array}$$

af helt central betydning for den pythagoræiske musikteori. Det udtrykker de første fire heltal, hvis forhold taget i alle kombinationer repræsenterer den samlede mængde af symfone intervaller. Denne grundliggende del af den pythagoræiske musikteori behandles nærmere i kapitel VII, hvori også myten om Pythagoras' opdagelse af de symfone intervalleres natur ved iagttagelse af smedens hamre behandles grundigt.

I de følgende kapitler beskrives og analyseres en række af de vigtigste begreber i den pythagoræiske musikteori. Det drejer sig om harmonia-begrebet (kap. IX), de forskellige former for middelværdier (kap. X) og det harmonikale inddelingsprincip (kap. XI). Disse kapitler munder ud i en beskrivelse af det diatoniske tonesystems genesis med stærk betoning af tetraktys-formen 12-9-8-6 i kapitel XII. Kapitlet indeholder også en ikke i alle henseender relevant diskussion af den pythagoræiske storterts, hvis talforhold 81/64 afviger fra den rene storterts 5/4 med et syntonisk komma 81/80. Frem til dette kapitel har fremstillingen været klart og systematisk fremadskridende, begyndende med de filosofiske grundideer, sluttende med den konkrete skala-opbygning. Den store styrke i fremstillingen ligger i den stedse kraftige betoning af musikteoriens centrale stilling i græsk filosofi og i perspektivering af de musikteoretiske tanker. Derimod stopper forfatteren op over for en videreudvikling af selve musikteorien med perspektiver *ind* i musikken. For det første savnes en samlet opstilling af det diatoniske tonesystem med tonenavne og tetrakordinddelinger. De kromatiske og enharmoniske genera i deres talrige forskellige udformninger nævnes knapt, og det græske toneart-system berøres kun yderst sporadisk. Udover pointeringen af stemningen af lyrens strenge som generator for udviklingen af teorien om de symfone intervaller, er der kun få referencer til den græske musikalske praksis.

Alt dette skal ikke opfattes som en egentlig kritik af Sundbergs bog. Det er helt klart ikke hans ærinde at beskæftige sig med de mere musikalsk-tekniske detaljer i den pythagoræiske musikteori. Men bogen kan af den grund ikke anbefales som grundbog for den, der ønsker at sætte sig ind i pythagoræisk musik-teori med tryk på musik. For den, der på forhånd er fortrolig med dette stof, læses bogen derimod med stort udbytte, og for læsere, hvis hovedinteresse er det filosofiske, vil bogens fremhævelse af musikkens centrale position i pythagoræisk tænkning også være givende læsning.

I kapitlerne XIII–XVII behandles en række særlige aspekter af den pythagoræiske musikteori med tættere eller løsere tilknytning til tidligere kapitler. Med udgangspunkt i afsnittet om opnåelse af sjælens renselse, Katarsis, gennem studiet af musikken forhold analyseres i kapitel XIV pythagoræernes anvendelse af musikken i en egentlig musikalsk terapi og opdragelseslære. I kapitel XV behandles den pythagoræiske teori om sfærernes harmoni. Hovedvægten er her lagt på en diskussion af forskellige udlægninger af teorien: Er der ved sfærernes harmoni tale om en akustisk realitet baseret på de symfone intervaller eller hele den pythagoræiske skala (og hvordan kan det så være, at ingen kan høre sfærernes klang?), eller er der blot tale om, at himmellegemernes bevægelser følger de samme harmoniske love, som manifesterer sig i de symfone intervaller, og som genfindes i den menneskelige sjæl, når den er i perfekt balance. Sundberg argumenterer overbevisende for det sidste og kan blandt andet henvise til, at allerede Aristoteles afviser en akustisk-musikalsk tolkning af teorien.

I kapitel XVI vender vi os mod menneskets indre i en uddybning af den pythagoræiske teori om sjælens harmonia-natur fortrinsvis gennem en analyse af harmonia-afsnittet i »Phaidon«, hvor Platon lader Sokrates afvise pythagoræeren Simmias' teori om, at sjælen er en kroppens harmoni, d.v.s. en funktion af fysiske omstændigheder, og dermed ikke udødelig. Sundberg gør sig her til talsmand for det synspunkt, at Simmias' fremstilling af teorien er en relativt sent tilkommet fordrejning af en oprindelig pythagoræisk sjæle-teori, hvori sjælens harmoniske natur ikke er baseret på kroppen eller andre fysiske forhold. Derved understreges netop sjælens høje værdi og dens udødelighed. I bogens næstsidste kapitel tager Sundberg sig på at vise, at det såkaldt store tetraktys

$$\begin{array}{cc} 1 & \\ 2 & 3 \\ 4 & 9 \\ 8 & 27 \end{array}$$

således som det beskrives og udvikles i Platons »Timaios« repræsenterer en diatonisk dorisk skala efter pythagoræisk mønster.

I det afsluttende kapitel følges den pythagoræiske harmonikale teori gennem hele den vesteuropæiske kulturhistorie med Augustin, Boetius, Abelard, Alberti, Kepler, Thimus og Hans Kayser som de vigtigste navne.

»Pythagoras og de tonende tall« er en i alle henseender lødige bog. Fremstillingen er rimelig let tilgængelig, præcis, men uden tyngende anvendelse af filosofiske fagtermer. Hvor de græske autores eller andre forskere refereres eller citeres (og det gøres flittigt!), er det altid med omhyggelig kildeangivelse. Bogen er forsynet med en omfattende litteraturliste, et navne- og et sagregister.

Med den ovenanførte præcisering, at bogen ikke går i detaljer med den tekniske udbygning af den pythagoræiske musikteori, men derimod satser på

at sætte denne i relation til den samlede pythagoræiske verdensanskuelse, kan bogen varmt anbefales.

Finn Egeland Hansen

Hermann Wettstein: Dietrich Buxtehude (1637–1707). Eine Bibliographie. Mit einem Anhang über Nicolaus Bruhns. (Schriften der Universitätsbibliothek Freiburg i. Br. 2). 98 sider, ca. 30 DM. Udkommet 1979, fås ved henvendelse til biblioteket.

Hermann Wettsteins bog omfatter både en Buxtehude- og en Bruhns-bibliografi. Af hensyn til blikfang (og salg) er titlen alene viet Buxtehude, og Bruhns-delen i undertitlen reduceret til et »Anhang«, og det lader sig vel forsvare, da Buxtehudes produktion og værkerne om ham fylder 14 gange så meget som om hans tidligt afdøde elev Bruhns, men det er altså to selvstændige komponist-bibliografier.

Den systematiske opstilling af Buxtehude-udgivelserne begynder med den så sørgeligt to gang afbrudte Gesamt-udgave – første gang standset efter bind 7 i 1937, da forholdene i Tyskland forhindrede en fortsættelse, anden gang efter bind 8 i 1959, da personlige forhold i udgiverkredsen umuliggjorde fortsættelsen. Nu genoptages forsøget, som det kan læses i undertegnede artikel *Udgivelsen af Buxtehudes værker, historie, vurdering, planer* i »Festskrift Henrik Glahn«, 1979 (revideret tysk udgave i »Festschrift für Bruno Grusnick«, Hänssler-Verlag 1981), som forfatteren af gode grunde ikke har nået at registrere, da hans forord er dateret februar 1979. Enkeltryk af Buxtehude-værker før 1800 og – i udvalg – større moderne udgaver fortsætter værk-afsnittet. I den gamle afdeling, fra Buxtehudes egen tid, er de to sonatesamlinger anført, men der mangler de trykte solokantater til bryllupper og begravelser og dialogkantaten *Jesu, meiner Freuden Meister*, der blev trykt i Ratzeburg 1677 – der er ingen konsekvens i at medtage sørgekantaten ved Buxtehudes fars død *Mit Fried und Freud* –, der blev trykt i 1674, og ikke de andre lejligheds-kantater. Fra den nyere tid mangler Dietrich Kilians førsteudgaver af enkelt-kantater gennem 1960'erne og min udgivelse 1972–76 *Fünf Chorkantaten*, der betegnede afslutningen på udgivelsen af de indtil da utrykte Buxtehude-kantater. Alle Buxtehudes værker foreligger således nu i tryk (orgelværkerne endog i tre samlede udgaver), dog foreligger de ovennævnte bryllupskantater kun i unika-tryk fra hans egen tid og endnu ikke i nytryk.

Den videre systematisering forekommer noget søgt. Afsnit II hedder »Forschung, Edition, Bibliographie, Dokumente«. Det viser sig, at »Forschung« alene gælder forskning i editionsteknik. Det bibliografiske udfyldes naturligvis af Karstädts store »Köchel-Verzeichnis« for Buxtehude (*BuxWV*) fra 1974, og da dokumenterne kun omfatter de få Buxtehude-breve udgivet af Hagedorn i 1888 og Spittas udgave af »Ein Gedicht von Dietrich Buxtehude« bliver det et meget kort afsnit. Videre går det i afsnit III med artikler og afhandlinger om »Leben und Werk«, derefter om undersøgelser af kilderne (overleveringen, om